

AANWIJZINGEN VOOR LEERKRACHTEN

MODULE 7 - MEDIAGELETTERDHEID

Deze module is ontwikkeld door het Europees Parlement, niet door de auteur van de andere modules.

We zijn allemaal het doelwit van pogingen om ons te beïnvloeden, de ene keer om commerciële redenen, de andere keer met een politiek motief. Soms is het alleen de bedoeling onze aandacht te trekken of onze sympathie te wekken. Een aantal leerlingen zal dit bekend in de oren klinken, maar het is mogelijk dat sommige leerlingen hier nog nooit mee in aanraking zijn gekomen. Misschien zijn er in de klas ook leerlingen die bronnen met misleidende informatie raadplegen voor nieuws over bepaalde onderwerpen, of die bepaalde voorbeelden van desinformatie geloven. Factchecking – nagaan of iets overeenstemt met de werkelijkheid – is het krachtigste instrument om de waarheid te achterhalen, maar kost helaas erg veel tijd. We kunnen onmogelijk elk nieuwsbericht gaan controleren. Het gaat erom dat je weet wanneer je op je hoede moet zijn.

In deze les oefenen de leerlingen hoe ze kunnen zien of inhoud mogelijk bedoeld is om hen te manipuleren. Ze bespreken hoe je kunt voorkomen dat je in de val wordt gelokt. Ook leren ze hun eigen zwakke plekken kennen – op basis van de manier waarop ze nieuws consumeren – en worden ze zich beter bewust van de manier waarop ze hun mening uiten.

Deze les bestaat uit een mix van groepsactiviteiten en presentaties. We geven ook tips voor spelletjes over dit onderwerp en extra lectuur. Tot slot vindt u lijsten van Europese organisaties die zich met factchecking bezighouden.

METHODE	DUUR	MATERIAAL
Inleidende presentatie en spel	15 minuten	- Een smartphone voor elke groep
Groepsoefening en bespreking	30 minuten	- Computer, projector en bord
Eindpresentatie	10 minuten	- Computer, projector en bord

DOELSTELLINGEN EN VAARDIGHEDEN

ATTITUDE

- De leerlingen worden zich bewust van waarschuwingstekens die op manipulerende inhoud wijzen
- De leerlingen worden zich bewust van het feit dat ze gemanipuleerd kunnen worden, net als iedereen

KENNIS

- De leerlingen leren wat desinformatie precies is en wat de belangrijkste redenen zijn om desinformatie te verspreiden.
- De leerlingen leren een aantal factcheckingtechnieken.
- De leerlingen leren een aantal concrete voorbeelden van EU-maatregelen om desinformatie tegen te gaan.

STAP VOOR STAP

1. INLEIDENDE PRESENTATIE EN SPEL

OPSTELLING

De leerlingen zitten in de klas en de leerkracht deelt de klas op in kleinere groepjes. Om te beginnen toont de leerkracht de klas twee foto's met nepnieuws (eerste slides).

VERLOOP

- De leerlingen moeten zeggen of dit volgens hen echt gebeurd nieuws is. Of hebben ze misschien het gevoel dat het om onbetrouwbaar nieuws gaat? Ze vertellen erbij waarom. Elk groepje deelt zijn ideeën met de rest van de klas. Daarna geeft de leerkracht de oplossing. Vervolgens wordt met de hele klas besproken welke verschillende nieuwsbronnen er bestaan. De leerlingen stellen een lijstje op van de bronnen die zij raadplegen (of kennen, in het geval van jongere leerlingen) om te weten te komen wat er in de samenleving en de wereld gebeurt. Mogelijke antwoorden zijn kranten en tijdschriften, tv, radio, onlinemedi, blogs, podcasts, sociale media, vrienden, enz.
- Schrijf op het bord welke informatiebronnen het meest worden gebruikt door de klas. Vraag de leerlingen om even na te denken over de vraag waarom ze een bepaalde bron betrouwbaar vinden of juist niet. Is de bron makkelijk of moeilijk te vinden? Is de informatie betrouwbaar? Weet je wie het bericht heeft geschreven? Vraag de leerlingen ook waarom ze bepaalde bronnen gebruiken en som alle voor- en nadelen op.
- De leerkracht verwijst naar de foto's die aan het begin van de les werden getoond en vraagt de leerlingen of ze de laatste tijd vreemd nieuws zijn tegengekomen. Hoe? Waar kwam het vandaan? Van welk soort bron? Waarom is er een nieuwsbericht over gemaakt? Wie heeft het geschreven?

Als een van de leerlingen zich de details van een verdacht nieuwsbericht kan herinneren, is dat mooi meegenomen. De meeste leerlingen zullen zich echter moeilijk kunnen herinneren waar ze het nieuws gezien hebben of wie het heeft geschreven. Het is namelijk makkelijker om een verhaal te onthouden dan de achtergrond ervan. Als niemand in de klas zich een voorbeeld van vreemd nieuws kan herinneren, dan kunnen ze later in de oefening op zoek gaan naar voorbeelden.

INHOUD: BESCHRIJVING SLIDES

1. Ik laat me niet beetnemen!

Deze presentatie maakt deel uit van de les over desinformatie en kan worden gebruikt als inleiding. De nadruk ligt op de Europese Unie en dus ook op de instellingen van de EU, waaronder het Europees Parlement. Met deze presentatie willen we ook tips geven om te voorkomen dat je in de val wordt gelokt door iemand met slechte bedoelingen.

2. Opwarmertje: waar of niet?

Laten we om te beginnen een gemakkelijk voorbeeld nemen waardoor waarschijnlijk niemand zich laat beetnemen, maar dat ons wel even goed laat lachen. Idealiter geven de leerlingen niet alleen aan dat het ufo-verhaal ongeloofwaardig is, maar zeggen zij ook iets over de foto's en de kop boven het artikel. In feite zijn er in dit voorbeeld verschillende elementen aanwezig die op nepnieuws wijzen: geknoei met foto's, woorden in hoofdletters, sterk of overdreven taalgebruik. De bron is een aanhanger van samenzweringstheorieën.

3. Waar of niet?

Onbetrouwbaar: in dit voorbeeld gaat het erom de bronnen te controleren en na te gaan of de beweringen worden gestaafd door harde bewijzen of studies die in de werkelijke wereld worden aanvaard (dit is niet het geval bij dit voorbeeld). Ook de bronnen in dit voorbeeld zijn twijfelachtig (bekijk de link naar de website en de twitteraccount).

4. Waar of niet?

Onbetrouwbaar: hier gaat het erom de bronnen te controleren en na te gaan of de beweringen worden gestaafd door bewijzen (dit is niet het geval bij dit voorbeeld). Extra controleren is hier ook nuttig, want de klimaatverandering is wetenschappelijk bewezen.

5. Echt of nep?

Echt. Ook al lijkt dit voorbeeld ongeloofwaardig, toch gaat het om een echt nieuwsbericht. Het [filmpje](#) dat je hierboven ziet is vrijgegeven door de staatssecretaris voor het gevangeniswezen van Rio de Janeiro. We zien de veroordeelde drugsmokkelaar Clauvino da Silva die door gevangenisbewakers in de kraag wordt gevat terwijl hij verkleed als jonge vrouw uit de gevangenis probeert te ontsnappen.

Dit filmpje werd op YouTube gepost door de officiële zender Global News, de afdeling nieuws en actualiteit van het Canadese Global Television Network. Naast de accountnaam zie je een badge met een vinkje, die erop wijst dat dit een geverifieerde account is en dat het dus waarschijnlijk om een betrouwbare bron gaat.

2. GROEPSOEFENING EN BESPREKING

OPSTELLING

Oefening: de leerlingen blijven in kleinere groepjes zitten. Elk groepje moet ten minste één smartphone hebben.

VERLOOP

- Vraag de leerlingen om de nieuwsbronnen die ze gewoonlijk raadplegen te bekijken en op zoek te gaan naar nieuws of andere publieke posts op sociale media die ze vreemd vinden (persoonlijke of privéberichten tellen niet mee), die ze bijzonder misleidend vinden, of die gewoon te mooi lijken om waar te zijn. Eigenlijk moeten ze op zoek gaan naar nieuws dat een sterke reactie heeft uitgelokt en dat ze zich precies om die reden herinneren. Elk groepje selecteert twee of drie verschillende nieuwsberichten om aan de rest van de klas te presenteren.
- Wanneer de leerlingen hun voorbeelden presenteren, vraagt u hun uit te leggen wat volgens hen de bedoeling van de auteur was. Als het nieuws van een vriend komt, was die vriend zich volgens hen dan bewust van die bedoeling? Zouden ze deze informatie met anderen delen? Bespreek met de hele klas de redenen die individuele leerlingen opgeven om hun keuze te verantwoorden.
- Het is de bedoeling een **discussie** op gang te brengen over de manier waarop vooraf gevormde ideeën en overtuigingen ons ertoe aanzetten om nieuwsberichten of informatie te delen die hiermee overeenstemmen, zonder de geldigheid of inhoud ervan te dubbelchecken. De boodschap van deze activiteit is dat we vóór we iets delen eerst de inhoud moeten lezen. We moeten leren bepalen of nieuws gebaseerd is op degelijke en betrouwbare bewijzen.

Mogelijke vragen om de discussie op gang te brengen:

- Waarom heb je ervoor gekozen dat artikel te delen?
- Heb je het artikel volledig gelezen?
- Wat is volgens jou het sterkste argument in het artikel?
- Denk je dat dit artikel waarheidsgetrouw is? Waarom?
- Als jouw standpunt zou verschillen van het standpunt in het artikel, zou je het dan nog steeds delen?
- Kan het artikel volgens jou mensen met een andere mening overtuigen? Waarom?
- **Mening of feit? Maak een duidelijk onderscheid tussen meningen en feiten.**
- Nu gaat u dieper in op het **concept van desinformatie**. Laat de klas de slide met de (vereenvoudigde) definitie van desinformatie zien.

Ter info de **EU-definitie**: desinformatie is aantoonbaar foute of misleidende informatie die wordt gecreëerd, gepresenteerd en verspreid voor economisch gewin of om het publiek opzettelijk te bedriegen, en die schade in het publieke domein kan veroorzaken. Schade in het publieke domein bestaat onder meer uit bedreigingen voor democratische processen en voor openbare goederen zoals de bescherming van de gezondheid, het milieu of de veiligheid van de EU-burgers. Onbedoelde fouten in verslaggeving, satire en parodie of duidelijk aantoonbaar partijdig nieuws en commentaar zijn geen desinformatie.

INHOUD: BESCHRIJVING SLIDES

6. Start van de klassikale activiteit

7. Nadenken over onze informatiebronnen

Elk groepje moet ten minste één smartphone hebben. Vraag de leerlingen om de nieuwsbronnen

die ze gewoonlijk raadplegen te bekijken en nieuws of andere publieke posts op sociale media op te zoeken (privéberichten tellen niet mee) die ze vreemd vinden, of die hun bijzonder misleidend lijken, of die gewoon te mooi lijken om waar te zijn. Eigenlijk moeten ze op zoek gaan naar nieuws dat een sterke reactie heeft uitgelokt en dat ze zich precies om die reden herinneren. Elk groepje selecteert ten minste één voorbeeld om aan de rest van de klas te presenteren.

8. Waarom vreemd?

Maak op het bord een lijst van de informatiebronnen die het meest worden gebruikt door de leerlingen. Vraag de leerlingen om even na te denken over de vraag waarom ze een bepaalde bron betrouwbaar vinden of juist niet. Bijvoorbeeld:

Is de bron gratis of heb je ervoor betaald? Is de bron makkelijk of moeilijk te vinden? Is de informatie betrouwbaar? Weet je wie het bericht heeft geschreven?

Vraag de leerlingen ook waarom ze bepaalde bronnen gebruiken en som alle voor- en nadelen op.

De leerlingen zoeken uit bij welke categorie of categorieën hun voorbeelden horen.

Verwijs naar de foto's van het begin van de presentatie. Vraag de leerlingen of ze de laatste tijd vreemd nieuws zijn tegengekomen. Waarom vond je het vreemd? Waar kwam het vandaan? Van welk soort bron? Waarom is er een nieuwsbericht over gemaakt? Wie heeft het geschreven?

Het is heel goed wanneer een van de leerlingen zich de details van een verdacht nieuwsbericht kan herinneren. De meeste leerlingen zullen zich echter moeilijk kunnen herinneren waar ze het nieuws gezien hebben of wie het heeft geschreven. Het is namelijk makkelijker om een verhaal te onthouden dan de achtergrond ervan. Als niemand in de klas zich een voorbeeld van vreemd nieuws kan herinneren, dan kunnen ze later in de oefening op zoek gaan naar voorbeelden.

9. Mening of feit?

Maak een duidelijk onderscheid tussen meningen en feiten.

Wat is een feit? Een feit kun je controleren en onderbouwen met bewijzen.

Wat is een mening? Een mening is gebaseerd op een overtuiging of standpunt, en niet op bewijzen die je kunt controleren. Sommige mensen denken misschien net het omgekeerde. Vraag de leerlingen om nog een keer naar de nieuwsberichten te kijken en hierin aan te duiden waar een mening wordt gegeven. Vraag hun om na te gaan welke nieuwsberichten feiten vermelden die uit betrouwbare bron komen, en welke nieuwsberichten gebaseerd lijken op feiten, maar geen bronnen vermelden. Bespreek de bevindingen met de hele klas.

10. Wat is desinformatie?

Vraag de leerlingen of ze weten wat desinformatie is. Vergelijk de voorbeelden van de leerlingen met de definitie. Gaat het bij sommige voorbeelden inderdaad om desinformatie?

Zo nee, wat was het dan wel? (Bijvoorbeeld onaangenaam nieuws of een onprettige mening, marketing, fouten of misverstanden).

3. EINDPRESENTATIE

VERLOOP

- Tot slot bespreekt u enkele problemen die verband houden met desinformatie. Benadruk dat iedereen kan worden beetgenomen, vooral in de volgende gevallen:
 - als er sterke gevoelens in het spel zijn (liefde, angst, hoop)
 - als we het bericht krijgen van iemand die we vertrouwen
 - als het bericht overeenstemt met de overtuigingen die we al hebben
- Beseffen dat er zoiets bestaat als desinformatie en dat jij een doelwit kunt zijn, is de eerste stap om jezelf te leren beschermen.

Factchecking is een goede tweede stap en kan bovendien erg leuk zijn: het is een beetje als detective spelen en de leerlingen zouden er heel wat plezier aan kunnen beleven. Factchecking is gewoonlijk erg tijdrovend, maar de leerlingen mogen zich hier niet door laten afschrikken, want juist door iets te ontdekken over een specifiek stukje informatie leer je veel over de kwaliteit van de boodschap die de auteur wil overbrengen.

- Leg het verschil uit tussen onjuiste informatie en desinformatie. *[De leerkracht kan zelf bepalen of dit onderdeel geschikt is voor zijn of haar klas. De ideale doelgroep zijn leerlingen van 16 tot 18 jaar.]*

- **Nepnieuws herkennen.**

Tips voor factchecking [zie de afbeelding van het kompas in de presentatie].

- **Een hoax of trol herkennen**

1. Hoe kan ik controleren of een profiel op sociale media betrouwbaar is?

Badge geverifieerde account: publieke figuren en een aantal andere mensen op Twitter en andere sociale media hebben een merkteken aangevraagd waarmee hun account als "geverifieerd" wordt aangeduid om nepaccounts en oneigenlijk gebruik te voorkomen.

Als je deze badge niet ziet maar hem wel had verwacht, dan kun je maar beter voorzichtig zijn en verder controleren.

Accountgeschiedenis: controleer de tijdlijn van gepubliceerde inhoud, het netwerk van vrienden en volgers, "likes" en andere aanwijzingen om te achterhalen of een account voor een specifiek doel is aangemaakt, bijvoorbeeld om het publieke debat te beïnvloeden of reclame te maken.

Rode vlag: accounts met een beperkt aantal vrienden of met de kenmerken van een bot, gepubliceerde berichten concentreren zich rond één specifiek moment, geen posts met originele inhoud, enkel gedeelde inhoud van andere accounts.

2. Wat is clickbaiting en hoe kan ik het herkennen?

Bij clickbaiting wordt sensationele of bedrieglijke inhoud gecreëerd met als doel gebruikers tot een "klik" te verleiden. Dit soort inhoud heeft vaak de volgende kenmerken:

- kop volledig in hoofdletters
- sensationele toon (bv. "BREAKING NEWS" of "SHARE" in hoofdletters)
- de tekst in de kop is niet volledig zichtbaar

Dit zijn allemaal trucjes om ons op een link te doen klikken. Bij elke klik genereert degene die de clickbait heeft gemaakt inkomsten uit internetreclame. Ook kunnen er zo gegevens over ons worden verzameld, die op hun beurt worden hergebruikt voor marketing- of andere doeleinden.

3. Hoe kan ik controleren of een afbeelding authentiek is, al eerder is gebruikt in een andere context en of er misschien mee geknoeid is?

Met Google Images kun je snel controleren hoe en in welke context een afbeelding werd gedeeld. Dit doe je door een bestand of link in het zoekveld te plakken.

INHOUD: BESCHRIJVING SLIDES

11. Wat is het probleem met desinformatie?

Kom terug op het begrip meningen en feiten.

12. Desinformatie kan reële schade aanrichten in het echte leven

Voorbeeld van desinformatie om schade aan te richten.

13. Desinformatie kan mensenlevens in gevaar brengen

Voorbeeld: door onjuist medisch advies kunnen mensen ertoe worden aangezet geen behandeling te volgen of een bepaalde ziekte te onderschatten of overschatten. Deze afbeelding in verband met COVID-19 is daar een goed voorbeeld van.

16. “Nepnieuws” Waarover hebben we het?

[De leerkracht kan zelf bepalen of deze slide geschikt is voor zijn of haar klas. De ideale doelgroep zijn leerlingen van 16 tot 18 jaar.]

Desinformatie is niet de enige soort informatie die schade kan aanrichten en omvat bovendien diverse aspecten. Het is niet zozeer een kwestie van leugens tegenover waarheid. **Veel voorbeelden van desinformatie bevatten een kern van waarheid.** Onopzettelijke verspreiding van onjuiste informatie richt meestal geen schade aan (maar soms ook wel).

Wat de verspreiding betreft: soms wordt desinformatie opzettelijk verspreid, als onderdeel van een strategie of een bedrijfsmodel, maar soms zit er geen kwade opzet achter en heeft het eerder te maken met een gebrek aan kennis of vaardigheden op het gebied van mediageletterdheid.

Als het niet de bedoeling is om iemand opzettelijk te misleiden, spreken we van onjuiste informatie (“misinformation” in het Engels). Denk maar aan een foto die in een andere context wordt gebruikt: de betekenis kan totaal veranderen. Soms is dit opzettelijk, maar soms ook niet. Bij desinformatie is het duidelijk de bedoeling te misleiden en te bedriegen.

17. Weten wat waar en wat niet waar is

Beseffen dat er zoiets bestaat als desinformatie en dat jij een doelwit kunt zijn, is de eerste stap om jezelf te leren beschermen.

18. Het droevige maar waar gebeurde verhaal van koe Penka

Een Bulgaarse koe met de naam Penka was thuis ontsnapt en stak per ongeluk de grens met Servië over. Twee weken later werd Penka's eigenaar opgebeld door de Servische politie om de koe te komen ophalen, die geïdentificeerd was dankzij haar oormerk. Alle koeien in de EU moeten er één hebben.

Maar toen Penka's eigenaar de koe weer Bulgarije wilde binnenbrengen, vroegen de grenswachters hem naar documenten om te bewijzen dat het dier in goede gezondheid verkeerde. Dit is de standaardprocedure aan de grenzen voor wie de EU binnen wil. Helaas had Penka's eigenaar deze

documenten niet en de koe kwam in handen van de Bulgaarse autoriteiten. Penka werd in quarantaine geplaatst en had zelfs kunnen worden afgemaakt, als was vastgesteld dat zij drager was van een ziekte. Ze kon niet zomaar worden binnengelaten in Bulgarije zonder documenten: zo probeert de EU de verspreiding te voorkomen van gevaarlijke dierziekten die kunnen worden overgedragen op mensen.

Het verhaal werd eerst verspreid door een Bulgaarse vereniging voor de bescherming van de dierenrechten. De internationale pers pikte het op en er werden artikelen gepubliceerd vol verontwaardiging over de "Brusselse bureaucratie". Ook werd er veel aandacht aan besteed op sociale media. In slechts een paar dagen verscheen het op honderden plaatsen wereldwijd, waarbij het steeds op precies dezelfde manier werd verteld.

Penka leidde tot een sneeuwbaaleffect. Haar verhaal laat zien hoe één grappig klein voorval een heel verhaal kan creëren dat om het even wie kan misbruiken om met een beschuldigende vinger te wijzen naar de bureaucratie van de EU, zonder enig idee te hebben van de werkelijke redenen voor de controles aan de grens.

Het verhaal was niet geheel nep, maar kwam uiteindelijk neer op desinformatie, omdat het werd gebruikt om de realiteit te vertekenen om politieke en commerciële redenen, waarbij een ordinaire grenscontrole werd omgevormd tot een wereldwijd debat tegen de EU.

19. Het fact-checking kompas

Factchecking is gewoonlijk erg tijdrovend, maar de leerlingen mogen zich hier niet door laten afschrikken, want juist door iets te ontdekken over een specifiek stukje informatie leer je veel over de kwaliteit van de boodschap die de auteur wil overbrengen. "Nepnieuws" herkennen: een onderscheid leren maken tussen onjuiste informatie en desinformatie (leg het verschil uit!).

Tips:

- Lees het hele artikel. Klopt de inhoud met de kop? Hoe kan ik weten of een website betrouwbaar is? Analyse van de URL: controleer steeds of het om de originele website gaat of dat er in de URL een kleine wijziging zit in de naam of de extensie: men gaat ervan uit dat een lezer die wordt afgeleid of haast heeft dit soort wijzigingen niet opmerkt. Websites met desinformatie gebruiken de namen van bekende nieuwsbronnen en veranderen een klein detail.
- Zoek het verhaal op internet. Wordt het bevestigd door andere bronnen?
- Weet je wat voor bronnen het zijn?
- Controleer de datum en de auteur. Publieke figuren op sociale media hebben vaak een "geverifieerde" account, net als de media en journalisten. Mensen die in de informatie-industrie werken, hebben vaak een website of ander publiek profiel waarop gebruikers kunnen volgen wie ze zijn en wat ze doen.
- Controleer de foto's: is er iets vreemds aan? Lijkt er mee geknoeid te zijn? Zo ja, doe dan een omgekeerde zoekopdracht met Google Images.
- Als je informatie evalueert, kan het helpen om de context in het oog te houden. Stel je bijvoorbeeld voor dat een telefoonfabrikant je vertelt dat zijn verkoop is verdubbeld. Probeer nu de bredere context te zien: het gaat over de maand december, rond de feestdagen, een periode waarin veel winkels kortingen aanbieden. Een telefoon is dan iets minder duur dan anders. Dan is het ook logisch dat er meer telefoons worden verkocht, toch? Dit soort dingen zie je ook vaak in het publieke debat.

EXTRA MATERIAAL

Een definitie van desinformatie in verschillende talen is te vinden in de tekst "[Hoe zie je dat nepnieuws is?](#)".

Onlinegames over desinformatie:

- Het [Slecht Nieuws Spel](#) (beschikbaar in meerdere talen) en het [Bad News Game for Kids](#) (beperkte taalkeuze). Creëer je eigen nepnieuws. Standaardversie vanaf 15 jaar. Versie voor kinderen vanaf 8 jaar.
- [Fakescape](#) (CZ en EN). Games om leerlingen te leren "ontsnappen" aan nepnieuws. Op verzoek en gratis voor leerkrachten. Vanaf 13 jaar.
- [Fakey](#) (EN). Game om mediavaardigheden te oefenen en te leren hoe mensen omgaan met onjuiste informatie. Vanaf 16 jaar.
- [Escape Fake](#) (DE en EN). Downloadbare app om op speelse wijze te leren over mediageletterdheid. Vanaf 15 jaar.
- [Millab](#) (EN, GE, AR, AZ). Leuke games voor jongeren om nepnieuws, trollen en cyberpesten te leren herkennen. Vanaf 12 jaar.
- [Troll Factory](#) (EN). Spelers zijn trollen die nepnieuws creëren. Vanaf 16 jaar.

Lijsten van factcheckingorganisaties in veel EU-landen

- [Poynter Institute](#)
- [Facebook](#)
- Van de EU zelf: [taskforce tegen desinformatie](#) en de campagne en '[think before you share](#)'.

*Deze module is ontwikkeld door het Europees Parlement, niet door de auteur van de andere modules.
Contact: europarl-spx@europarl.europa.eu*

